

บทที่ 1

บทนำ

1. ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

หากย้อนกลับไปเมื่อราวหนึ่งศตวรรษก่อน หากมีใครสักคนคาดทำนายว่าการละเล่นเตะลูกหนังกลม ๆ อย่าง “ฟุตบอล” นี้จะกลายมาเป็นกีฬาอดนิยมนันดับหนึ่งของคนไทย ผู้คนที่ทั้งหลายในยุคนั้นอาจนึกภาพไม่ออกหรือคาดไม่ถึงว่าจะเป็นไปได้อย่างไร

ทว่าในยุคสมัยนี้ หากมีใครสักคนพูดขึ้นมาว่าไม่รู้จักและไม่เคยดูฟุตบอลเลย ทุกคนก็คงจะบอกว่าเป็นเรื่องผิดปกติธรรมดาเป็นยิ่งนัก เนื่องจากทุกวันนี้ฟุตบอลได้กลายเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมที่อาจเรียกได้ว่าเป็นลมหายใจแห่งยุคสมัยที่ดำรงอยู่ในวิถีชีวิตของผู้คนจำนวนมากไม่น้อยในสังคมไทย

ก่อนที่ฟุตบอล (football) จะกลายมาเป็น “กีฬา” เช่นทุกวันนี้ ฟุตบอลมีประวัติความเป็นมาที่ยาวนาน มีบันทึกประวัติศาสตร์ของกีฬาฟุตบอลหลายฉบับอ้างว่าการเตะลูกบอลหรือลูกกลม ๆ นั้นมีกำเนิดจากหลายมุมในโลกยุคโบราณ เพราะการเตะสิ่งของหรืออะไรสักอย่างเช่นก้อนหินบนพื้นนั้นเป็นเรื่องธรรมชาติ ก่อนจะพัฒนาขึ้นมาเป็นการเตะของสิ่งเดียวกันและหลาย ๆ คน แบ่งข้างแบ่งฝ่ายเล่น เช่น จีน ญี่ปุ่น นอกจากนี้ ชาวโรมัน และกรีก เอง ก็มีประวัติศาสตร์ร่วมกับการละเล่นชนิดนี้ด้วยเช่นกัน

อย่างไรก็ตาม จุดเริ่มต้นของการเล่นฟุตบอลที่ได้รับการยอมรับมากที่สุดคือฟุตบอลอังกฤษที่พัฒนามาจากการแข่งขันในวันชโรฟทิวสเดย์ (Shrove Tuesday) ในช่วงคริสต์ศตวรรษที่ 13 อันเป็นฟุตบอลสมัยโบราณที่เล่นในท้องถื่นต่าง ๆ โดยจัดแข่งขันเป็นประจำทุกปี ผู้เล่นแต่ละข้างมีนับร้อยคนที่พยายามเอาบอลเข้าประตูให้ได้ด้วยวิธีต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป่าหรือเตะ ขว้าง หรือถือบอลไป ต่อมาก็กีฬาชนิดนี้ได้รับความนิยมมากขึ้นจึงมีการเล่นนอกเทศกาลและมีการฝึกซ้อมกันตามสถานที่ต่าง ๆ (นพดล เวชสวัสดิ์, 2543: 84) อย่างไรก็ตามด้วยความรุนแรงที่เกิดขึ้นอย่างมากมายจนมีการระงับการแข่งขันชโรฟทิวสเดย์ฟุตบอล กระทั่งในปี ค.ศ. 1846 นักเรียนเก่าจากโรงเรียนอีตัน (Eton), ชูรวส์บิวรี (Shrewsbury), วินเชสเตอร์ (Winchester), แฮโรว์ (Harrow) และรักบี้ (Rugby) ที่ศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ (Cambridge University) จำนวน 14 คนเป็นผู้ริเริ่มวางกติกาฟุตบอลเพื่อเล่นกันในมหาวิทยาลัย กติกาดังกล่าวมีชื่อว่กติกาเคมบริดจ์ ที่ต่อมาสมาคมฟุตบอล

อังกฤษนำมาพัฒนาต่อจนเป็นกติกามาตรฐานของการเล่นได้รับการยอมรับและแพร่หลายไปทั่วทุกมุมโลก (สุรพล คงลาภ, 2547: 3 - 5)

จากความป่าเถื่อนรุนแรงสู่ความเป็นระบบระเบียบภายใต้กติกาเป็นลายลักษณ์อักษร การละเล่นฟุตบอลได้ผ่าน “กระบวนการทำให้เป็นกีฬา” (sportisation) เพื่อควบคุมการแข่งขันไม่ให้เป็นอันตราย มีความยุติธรรมและความเท่าเทียมกัน และเล่นอยู่ในมาตรฐานเดียวกันที่มีอังกฤษเป็นแม่แบบ ในที่สุดฟุตบอลก็กลายเป็นกีฬาที่แพร่หลายออกไปทั่วโลกอย่างรวดเร็ว โดยจะแผ่มาในยุคจักรวรรดินิยม เมื่อประเทศอังกฤษรุกคืบไปที่ไหนก็เผยแพร่เกมฟุตบอลไปพร้อม ๆ กับการค้าและการศึกษา (Guttman, 1994: 2-3)

ปัจจุบันหากจะกล่าวว่าฟุตบอลเป็นกีฬาที่ได้รับความนิยม “สูงสุด” ก็คงไม่ผิดนัก เพราะมนุษย์เกือบทุกชาติ ทุกวัฒนธรรมต่างรู้จักกับเกมการละเล่นเตะลูกฟุตบอลกลม ๆ ใบนี Guttman (1994) ถึงกับระบุว่า ไม่มีอะไรที่แพร่หลายไปทั่วจักรวาลได้มากกว่าฟุตบอลอีกแล้ว เพราะทุกละติจูดนั้น จะพบเห็นสนามฟุตบอลอยู่ทั่วไป โดยเฉพาะหมู่บ้านส่วนใหญ่ในประเทศโลกที่สาม และแม้ในย่านใจกลางเมืองอุตสาหกรรม

จากข้อมูลของสหพันธ์ฟุตบอลนานาชาติ (ฟีฟ่า) นั้นยืนยันว่ามีนักฟุตบอลอาชีพและสมัครเล่นทั่วโลกถึงกว่า 120 ล้านคน (Giulianotti, 1999) นอกจากนี้บันทึกหลังการแข่งขันฟุตบอลโลก 2006 ยังได้ช่วยเน้นถึงความยิ่งใหญ่ของเกมฟุตบอลอีกก็คือ มีจำนวนชาติที่เข้าร่วมแข่งขันตั้งแต่รอบคัดเลือกถึง 178 ชาติด้วยกัน และในฟุตบอลยูโร 2008 นัดเปิดสนามได้มีการถ่ายทอดไป 180 ประเทศทั่วโลกที่คาดว่าจะมีผู้ชมกว่าพันล้านคน และในการการแข่งขันกีฬาต่าง ๆ ถึงกับมีผู้กล่าวว่า “ฟุตบอลโลกเป็นการแข่งขันที่สำคัญที่สุดแห่งพื้นพิภพ” (Synder 1994, อ้างถึงในกฤษดา เกิดดี, 2543: 125)

สำหรับประเทศไทย “ฟุตบอล” เข้ามามีบทบาทและความสำคัญเกี่ยวข้องกับวิถีชีวิตประจำวันของคนไทยปัจจุบันมากขึ้น เริ่มจากเป็นส่วนหนึ่งในวิชาพลศึกษา ตามโรงเรียนก็จะเห็นเด็ก ๆ วิ่งไล่เตะลูกฟุตบอลกันอย่างไม่รู้จักเหน็ดจักเหนื่อย มีสนามฟุตบอลให้เล่นทั้งในที่ร่มและกลางแจ้ง ไปตามต่างจังหวัดก็จะเห็นสนามที่มีประตูตั้งอยู่ ใต้ทางด่วน ที่โล่ง ที่ว่างต่าง ๆ ก็สามารรถเห็นผู้คนมาเล่นฟุตบอลกันเสมอ ตามหน้าจอโทรทัศน์ก็มีการถ่ายทอดทั้งสดและเทปมากมาย ทั้งฟุตบอลต่างประเทศ (จนเคเบิลทีวียังประกาศว่าได้ดูมากกว่าเจ้าของประเทศเสียอีก) ฟุตบอลไทย ฟุตบอลเด็ก ฟุตบอลดารา ในกิจกรรมขององค์กรก็มักจะต้องมีฟุตบอลเป็นส่วนหนึ่งเสมอ ฟุตบอลเชื่อมสัมพันธ์ระหว่างสถาบันอย่างจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยกับมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และองค์กรทั้งภาครัฐและเอกชนอีกมากมาย บนแผงหนังสือก็จะปรากฏหนังสือพิมพ์ นิตยสารทั้งรายวัน รายสัปดาห์ รายปักษ์ วางเรียงราย เข้าไปในอินเทอร์เน็ตก็จะมี

กระชู้ เว็บไซต์เกี่ยวกับฟุตบอลมากมาย การนำภาษาฟุตบอลมาใช้ในชีวิตประจำวัน เช่น ล้วงลูก ให้ใบแดง ออฟไซด์ ฯลฯ หรือปัญหาการพนันฟุตบอล ปราบฏุกการณ์ “แฟนฟุตบอล” หรือ “แฟนคลับ” ต่าง ๆ และยิ่งถ้าเป็นช่วงฟุตบอล “โรค” (ฟุตบอลโลก) แล้วก็จะยิ่งเห็นสีสันความคลั่งไคล้ของคนไทยอย่างมากมาย ฯลฯ ปราบฏุกการณ์ต่าง ๆ เหล่านี้เกิดขึ้นทำให้ผู้วิจัยเริ่มตระหนักถึงอำนาจของฟุตบอลที่กำลังขยายตัวมากขึ้นมากขึ้นทุกที และนับวันจะยิ่งเข้ามาอยู่ในวิถีคิด วิถีปฏิบัติของผู้คนในสังคมไทยอย่างรวดเร็ว ต่อเนื่อง และไม่มีวันจะสร้างชาลงในเร็ววันนี้

ทุกวันนี้เรามักได้เห็นโฆษณาที่นำเอาฟุตบอลมาเป็นแก่นหลักของเรื่อง เราจะเห็น “สนาม” ในการเล่นฟุตบอลในลักษณะไม่เป็นทางการต่าง ๆ เช่น ตามท้องถนน ในโกดังสินค้า หรือลานโล่งกว้างต่าง ๆ ล่าสุดแม้กระทั่งบนแพไม้บนทะเล หรือในการแข่งขันฟุตบอลโลกที่เป็นมหกรรมกีฬาที่ยิ่งใหญ่ที่สุดของมวลมนุษยชาติเมื่อครั้งที่อังกฤษเป็นเจ้าภาพใช้สโลแกนประจำฟุตบอลโลก 2006 ว่า “A time to Make Friends”

นั่นหมายความว่าสื่อกำลังเข้ารหัสความหมายการเล่นฟุตบอลว่าที่ไหน ๆ ก็ไม่สามารถที่จะเป็นอุปสรรคต่อการเล่นฟุตบอลได้ รวมทั้งฟุตบอลคือมิตรภาพ สอดคล้องกับที่รณพงศ คำานวนทิพย์ (2549: 32) สรุปไว้ว่า ในวันนี้ฟุตบอลจะเป็นกีฬาที่หลอมรวมผู้คนที่มีความแตกต่างกันไว้มากที่สุด ไม่ว่าจะต่างกันในเรื่องเพศ วัย อายุ อาชีพ รายได้ ศาสนา เชื้อชาติ ฯลฯ เพียงใดก็ดูจะไม่เป็นอุปสรรคต่อการเป็นผู้เล่น ผู้ชม หรือผู้เชียร์ในเกมฟุตบอลแต่อย่างใด

โดยทั่วไปแล้ว การพักผ่อนหย่อนใจหรือนันทนาการต่าง ๆ ไม่น่าจะมีความคิดในการจำแนกแบ่งชั้นกันแต่อย่างใด (พัทยา สายหนู, 2544: 166) อย่างไรก็ตาม Coakley (2001: 322) ตั้งข้อสังเกตว่า เป็นไปได้อย่างไรที่กีฬาจะปราศจากเรื่องเงิน ๆ ทอง ๆ หรือหลุดพ้นไปจากโครงสร้างชนชั้นทางสังคม ทั้งนี้เพราะการมีส่วนร่วมกับกีฬาใด ๆ ก็ตามจะต้องมีค่าใช้จ่าย เช่น ราคาค่าเข้าชมที่ในสนามลดหลั่นตามกำลังซื้อของผู้ชม จะมี “แฟน” สักกี่คนที่จะมีตัวปีในที่นั่งชั้นนุหรหฯ ฯลฯ

หากย้อนดูหลักฐานทางประวัติศาสตร์ของกีฬาจะให้เห็นว่า นับแต่ครั้งอดีตกาลมาแล้วที่กีฬามีชนชั้นเกี่ยวข้องอย่างเห็นได้ชัด อาทิเช่น จุดเริ่มต้นของการแข่งขันกีฬาโอลิมปิกในยุครีกโบราณเกิดขึ้นจากข้อเสนอจากนักการทูตเพื่อสร้างสัมพันธภาพระหว่าง นคร รัฐ และเผ่าต่าง ๆ ที่มีความขัดแย้ง พิพาทกันอย่างรุนแรง ซึ่งความคิดดังกล่าวได้รับการยอมรับจากประมุขรัฐต่าง ๆ ที่เป็นชนชั้นปกครอง (จรินทร์ ธานรัตน์, 2527) หรือดังที่ Dunning (1999: 49 - 50) ชี้ให้เห็นว่าในยุโรปสมัยกลางก็มีร่องรอยของการแบ่งแยกประเภทกีฬาไปตามความแตกต่างของชนชั้น เช่น กีฬา “ล่าสัตว์” (hunts) นั้นนิยมเล่นกันในกลุ่มชนชั้นปกครองและอัศวิน ส่วน “การแข่งขันยิงธนู” (archery contest) เป็นกีฬายอดนิยมของชนชั้นกลาง สำหรับชาวบ้านก็จะสนุกสนานกับ “กีฬาพื้นบ้าน” (folk games) เช่น ชนไก่ แข่งสุนัข แต่ก็ไม่ได้หมายความว่า ชนชั้นเหล่านี้จะเสมอภาคเท่าเทียมกัน

เนื่องจากโดยส่วนใหญ่แล้วกีฬาแทบจะถูกสงวนสิทธิ์ไว้สำหรับชนชั้นสูงเท่านั้น โดยที่ผู้คนธรรมดาสามัญอาจมีส่วนร่วมได้ในงานพิธีเฉลิมฉลองหรือไม่ก็มีลักษณะเลียนแบบจากชนชั้นสูง (สุพัตรา สุภาพ, 2546: 98)

Gruneau (Mike sleep, 1998: 91) กล่าวว่า ในปัจจุบัน มีความพยายามสลายความเป็นชนชั้นในกีฬาและการเข้าถึงกีฬาอย่างไม่เท่าเทียมกัน เช่น การใช้ถ้อยคำกีฬาของมวลชนหรือเวลาว่าง/พักผ่อนของมวลชนแทนที่คำว่ากีฬาของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่งหรือเวลาว่าง/พักผ่อนของชนชั้นใดชนชั้นหนึ่ง หรือการเข้าถึงกีฬาทางโทรทัศน์กันได้อย่างทั่วถึง อย่างไรก็ตาม ธีรยุทธ บุญมี (2545: 27) ก็ยังยืนยันว่ากีฬามีลักษณะของชนชั้นประทับอยู่เสมอ เช่น กีฬาอล์ฟ เทนนิส เรือใบ สกี เป็นกีฬาของคนที่มีฐานะร่ำรวย กีฬาคริกเก็ตก็เป็นกีฬาของชนชั้นสูงในระยะแรก ๆ ส่วนฟุตบอลก็ถูกติดับกรรมกรหรือมวลชนมาตั้งแต่ต้น ซึ่งน่าสนใจว่าในโลกความเป็นจริงทุกวันนี้ฟุตบอลได้เปลี่ยนแปลงความหมายสู่การกลายเป็นกีฬาของทุกชนชั้นหรือกีฬามวลชนแล้วนั้นเป็นไปได้อย่างไร

สำหรับกีฬาฟุตบอลที่รู้จักแพร่หลายกันในทุกวันนี้มีจุดเริ่มต้นจากการเป็นเกมกีฬาแห่งชนชั้นกรรมาชีพ (ธี อุทิศ, 2545: 11) หรือชนชั้นแรงงานในอังกฤษ (สุรพล คงลาภ, 2547: 279) อย่างไรก็ตาม หลังจากที่กลุ่มนักศึกษามหาวิทยาลัยเคมบริดจ์ได้ปรับเปลี่ยนและสร้างกติกาขึ้นและถูกสมาคมฟุตบอลอังกฤษพัฒนาต่อจนกลายเป็นฟุตบอลที่มีมาตรฐานนั้น ทำให้ฟุตบอลของอังกฤษเคลื่อนตัวมาเป็นกีฬาของชนชั้นกลางอย่างเต็มตัว ที่ต่อมาก็ฟิสิกส์นี้ได้ค่อย ๆ ปรับเปลี่ยนมาเป็นกีฬาของชนชั้นกลาง ดังปรากฏสัญญาณบางประการ เช่น จากการชมฟรีมาสู่การเก็บเงินค่าชม และยิ่งจะเริ่มมีราคาที่สูงมากขึ้นเรื่อย ๆ และเมื่อฟุตบอลได้ถ่ายทอดผ่านโทรทัศน์ความหมายที่เคยเป็นกีฬาของชนชั้นแรงงานก็ค่อย ๆ เลื่อนหายไป

แต่สำหรับจุดเริ่มต้นของฟุตบอลในสังคมไทยไม่ได้เกิดจากชนชั้นกรรมาชีพหรือคนงานชนชั้นล่างเหมือนในประเทศอังกฤษ หากแต่เกิดจากชนชั้นเจ้านายเชื้อพระวงศ์ (aristocrat) ที่นำกีฬาฟุตบอลจากอังกฤษ ซึ่งในขณะนั้นเป็นกีฬาของชนชั้นกลางอังกฤษแล้ว เข้าสู่แผ่นดินไทยและเริ่มเล่นกันในอยู่ในแวดวงเล็ก ๆ ดังมีบันทึกว่าพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสนพระทัยเป็นอย่างมาก พระองค์ทรงเล่นฟุตบอลกับบรรดาขุนนางและข้าราชการในพระราชสำนัก (ถนอมวงศ์ กฤษณ์เพ็ชร, 2525: 39) หรือพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ทรงพระราชนิพนธ์ไว้ตอนหนึ่งว่า “ข้าพเจ้าต้องขอแสดงตนว่า เป็นผู้หนึ่งซึ่งเห็นชอบด้วยกับการเล่นของอังกฤษชนิดนี้ และมีความปรารถนาจะให้ได้แพร่หลายต่อไป...” (จิรัฏฐ์ จันทะเสน, 2543: 9)

จากจุดเริ่มต้นของฟุตบอลในสังคมไทยที่เป็นการยอมรับการบริโภควัฒนธรรมจากตะวันตก ที่เริ่มเล่นและชมกันอยู่ในแวดวงกลุ่มคนชนชั้นสูง (elite) นั้นสะท้อนให้เห็นว่า กีฬา

ฟุตบอลมีมิติเรื่องชนชั้นมาตั้งแต่แรกเริ่ม โดยกลุ่มบุคคลที่เลือกสรรและเผยแพร่กีฬาสาธิตอย่าง ฟุตบอลนี้ก็คือกษัตริย์ เจ้านายเชื้อพระวงศ์ ที่ล้วนแต่เป็นกลุ่มบุคคลที่มีสถานภาพความเป็นชนชั้นสูงที่มีอำนาจในการกำหนดมาตรฐานของวัฒนธรรม

ในปี พ.ศ. 2443 ได้มีการแข่งขันฟุตบอลอย่างเป็นทางการครั้งแรกในประเทศไทย ระหว่าง ทีมบางกอกที่มีผู้เล่นเป็นชาวต่างชาติที่พำนักในพระนครกับทีมชุดศึกษาธิการที่มีผู้เล่นที่เป็นคนไทยเพียง 4 - 5 คนเท่านั้น โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อเล่นกันให้สนุกและเปิดโอกาสให้ประชาชนทั่วไป ได้ชม (ถนอมวงศ์ กฤษณ์เพ็ชร, 2525: 44)

การชมฟุตบอลที่ท้องสนามหลวงในครั้งนี้ ในด้านหนึ่งบ่งบอกถึงการถ่ายทอดและกระจาย การบริโภควัฒนธรรมตะวันตกจากที่เคยจำกัดอยู่แต่ในกลุ่มชนชั้นสูงเท่านั้น ซึ่งแต่เดิมการนำ การละเล่นเฉพาะชนชั้นสูงมาให้ประชาชนคนชั้นอื่น ๆ ในสังคมได้ดูได้ชมกันเช่นนี้คงเป็นไปได้ยาก ยิ่ง ส่วนอีกด้านหนึ่งฟุตบอลนัดดังกล่าวทำหน้าที่เป็น “สื่อกลาง” ที่เชื่อมร้อยระหว่างชนชั้น โดยผู้ที่ สร้างวัฒนธรรมเป็นชนชั้นสูงที่มีจำนวนน้อย ส่วนผู้ที่เสพวัฒนธรรมคือชนชั้นที่ต่ำกว่าและมีจำนวน มากกว่า

นับวันความนิยมในวัฒนธรรมฟุตบอลยิ่งเป็นที่แพร่หลายไม่เพียงแต่ในเมืองหลวงเท่านั้น หากแต่ยังได้รับการตอบรับจากผู้คนในต่างจังหวัดด้วย ดังมีบันทึกไว้ว่า การเล่นฟุตบอล พ.ศ. 2458 ก้าวหน้าอย่างรวดเร็ว นอกจากการแข่งขันระหว่างทหาร ตำรวจ และเสือป่าแล้วยัง แพร่หลายไปยังหัวเมือง (ต่างจังหวัด) ด้วย และมีแข่งขันแบบทีมเหย้า (home team) และทีมเยือน (visiting team)

ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ 6 ผลจากการที่พระองค์ทรง ก่อตั้งคณะฟุตบอลแห่งประเทศไทยขึ้นเพื่อดำเนินกิจกรรมการแข่งขันเป็นการเปิดโอกาสให้สโมสรฟุตบอล ต่าง ๆ เช่น สโมสรของกรมทหาร กระทรวง ทบวง และบริษัทห้างร้านต่าง ๆ มีโอกาสได้เข้าร่วมเป็น สมาชิกของคณะฟุตบอลแห่งประเทศไทยแบบเดียวกับการเข้าเป็นสมาชิกสมาคมฟุตบอลของอังกฤษ โดยมีการริเริ่มการแข่งขันในรูปแบบฟุตบอลด้วยที่แบ่งออกเป็นสองลักษณะคือ การแข่งขันฟุตบอล ด้วยใหญ่ (ด้วย ก.) กับการแข่งขันฟุตบอลด้วยน้อย (ด้วย ข.) ซึ่งต่อมาได้เพิ่มด้วย ค. และด้วย ง. ในปี พ.ศ. 2505

การจัดรูปแบบการแข่งขันในลักษณะฟุตบอลด้วยดังกล่าวน่าจะได้รับอิทธิพลมาจาก การแข่งขันฟุตบอลของประเทศอังกฤษที่มีการแบ่งชั้นของทีมที่แข่งขันที่เรียกว่า “ดิวิชั่น” ยิ่งแสดงให้เห็นว่าการรับวัฒนธรรมฟุตบอลมาจากประเทศอังกฤษผู้นั้น มีทั้งรูปแบบการเล่น การจัดการ องค์กร และรูปแบบการดำเนินการแข่งขัน นอกจากนั้นกติกาการแข่งขันที่เป็นทางการก็ใช้ตาม แบบของประเทศอังกฤษ แม้กระทั่งลักษณะการเล่นและชมเองก็มีการวางกรอบไว้เป็นแนวทาง

ตามแบบแม่แบบหรือแบบ “ผู้ตีอังกฤษ” เช่นบทความของ “ครูทอง” (เจ้าคุณพระยาโอวาทวรภิกข) ที่เขียนเรื่อง “จรรยาของผู้เล่นและผู้ดูฟุตบอล” ที่ปรากฏในวิทยาสาร ฉบับ พ.ศ. 2457 – 2458

น่าสนใจว่าในบริบทสังคมไทยที่แตกต่างจากสังคมตะวันตก เหตุใดกีฬาฟุตบอลถึงได้รับ “เลือกสรร” จากกลุ่มคนชนชั้นสูงในระยะแรก ๆ จากนั้นฟุตบอลได้เคลื่อนย้ายมาสู่กลุ่มคนชั้นอื่นๆ ในลักษณะความหมายของการเป็นกีฬาของมวลชนในปัจจุบันได้อย่างไร

ด้วยความแพร่หลายของกีฬาฟุตบอลอย่างมากในปัจจุบัน กล่าวได้ว่าฟุตบอลเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นและอยู่ใกล้ชิดกับชีวิตทางสังคมของผู้คนยุคร่วมสมัย ซึ่งในโลกรวิชาการก็ให้ความสนใจทำการศึกษากีฬาฟุตบอลอยู่เป็นจำนวนมาก ส่วนใหญ่มักเป็นผลงานในสาขาพลศึกษา อาทิ กีฬาศึกษา (sport education) ที่ให้ความสำคัญกับความเป็นมาและพัฒนาการของพลศึกษา เช่น การศึกษาของอุทธรณ์ ปิตพยนต์ (2517) และถนอมวงศ์ กฤษณ์เพ็ชร์ (2525) หรือด้านวิทยาศาสตร์การกีฬา (sport science) เช่น การพัฒนาทักษะและเทคนิคของผู้เล่น (เนตร ทองธาระ, 2545, อุดลย์ หมั่นสมาน, 2549) วิธีการเล่น กฎกติกา การเป็นผู้ตัดสินของนิพนธ์ กิติกุล (2525) และวิธีการจัดการแข่งขันฟุตบอล (สิทธิ รัตนภาณี, 2540) เป็นต้น ซึ่งเนื้อหาส่วนใหญ่เป็นการศึกษาในแนวทางประวัติศาสตร์ หรือไม่ก็ใช้วิธีการเชิงวิทยาศาสตร์ที่เน้นความเป็นวัตถุวิสัย (objectivity) ที่มีวิธีการแสวงหาความรู้จากการสังเกต ทดลอง และประเมินผลอย่างเป็นระบบ

จากผลงานการศึกษาเหล่านี้มีประโยชน์อย่างยิ่งในการทำความเข้าใจปรากฏการณ์บริบทวัฒนธรรมฟุตบอล โดยเฉพาะการเป็น “ผู้เล่นฟุตบอล” ที่เป็นการรับวัฒนธรรมจากตะวันตกมาปรับประยุกต์ใช้ในสังคมไทย โดยเห็นถึงความสำคัญของหลักสูตรการศึกษาที่หล่อหลอมรสนิยมความชื่นชอบในเกมฟุตบอลแก่นักเรียนตั้งแต่ยังเล็ก ๆ ประกอบกับมีการแข่งขันต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับนักเรียนไปจนถึงระดับอาชีพ อีกทั้งยังมีเทคนิคเชิงวิทยาศาสตร์ที่ใช้เพื่อการพัฒนาตัวผู้เล่นอย่างหลากหลาย ปัจจัยต่าง ๆ เหล่านี้ล้วนแต่มีผลต่อการเสริมสร้างการเล่นฟุตบอลให้เติบโตในสังคมไทย

อย่างไรก็ตามเห็นได้ว่าผลงานการศึกษาที่ผ่านมาเหล่านี้ยังไม่ได้พิจารณาความสัมพันธ์ในหลายรูปแบบ ซึ่งในงานชิ้นนี้จะพิจารณาปฏิสัมพันธ์ทางสังคมผ่านการสื่อสารในพื้นที่ฟุตบอล โดยเฉพาะมิติของความสัมพันธ์เชิง “อำนาจ” ระหว่างฟุตบอลกับความเป็นชนชั้นในสังคมไทย เช่น ชนชั้นที่มีอำนาจในการประกอบสร้างความหมายในฟุตบอลตั้งแต่อดีตคือชนชั้นใด ผู้บริโภคในแต่ละชนชั้นรับรู้ความหมายฟุตบอลเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร เบื้องหลังของความแตกต่างและไม่เท่าเทียมในการบริโภคหรือการเข้าถึงฟุตบอลคืออะไร เป็นต้น

ในโลกความเป็นจริง ฟุตบอลมิได้มีความหมายว่าเป็นกีฬาที่ใคร ๆ ก็เล่น ได้ ชมได้ ในฐานะกีฬาแห่ง “มวลชน” เพียงเท่านั้น หากแต่ว่าฟุตบอลยังมีความหมายอื่น ๆ อีกมากมาย อาทิ เป็นความบันเทิง เป็นการออกกำลังกายเพื่อเสริมสร้างสุขภาพ หรือเป็นการพนัน นอกไปจากนั้นในบางแง่มุมฟุตบอลได้ถูกสร้างรหัสความหมายแห่งความสำเร็จสู่การรับรู้ของผู้คน ดังตัวอย่างของ “ดารา” ฟุตบอล เช่น เปเล่, มาราดونا, เดวิด เบคแฮม, โรนัลดีนิโญ, เกียรติศักดิ์ เสนาเมือง ฯลฯ จากเด็กน้อยผู้ด้อยโอกาสที่ใช้ฟุตบอลเป็นสะพานในการก้าวเดินสู่การยอมรับ ทรัพย์สินเงินทอง ชื่อเสียง ฯลฯ ดังที่ “ซิโก้” หรือเกียรติศักดิ์ เสนาเมือง อดีตนักฟุตบอลซูเปอร์สตาร์ของไทยกล่าวในหนังสือที่เขาเขียนว่า

ความกลัวนี้แหละที่ทำให้ชีวิตผมเปลี่ยนแปลงและพลิกผันอย่างคาดไม่ถึง... แล้วสิ่งเหล่านี้ก็เกิดขึ้นกับตัวผม ทุกอย่างเป็นไปอย่างที่คิดกลัว เอ็นทรานซ์ไม่ติด พ่อแม่เสียใจ ไม่มีที่เรียน แต่เรายังมี 2 แขน 2 ขา มีสิ่งที่เรารัก นั่นก็คือ ฟุตบอล หลายคนอาจสงสัย แล้วฟุตบอลมันจะทำให้เราเปลี่ยนจากหน้ามือเป็นหลังมือได้อย่างไร มันก็แค่กีฬาชนิดหนึ่งที่ใคร ๆ เล่นกันแค่สนุกสนาน หรือไม่กี่คนเล่นโชว์สาว ๆ ในโรงเรียนก็เท่านั้น แต่สำหรับผม ฟุตบอลคือชีวิต ผมจะต้องพิสูจน์ให้ทุกคนเห็นให้ได้ว่า ฟุตบอลนี้แหละ มันจะนำทางให้ผมได้พบกับเกียรติยศ ชื่อเสียง เงินทอง ทุกคนหัวเราะ

(เกียรติศักดิ์ เสนาเมือง, 2549: คำนำ)

จากถ้อยคำดังกล่าวสะท้อนให้เห็นถึงการรับรู้รหัสความหมายของกีฬาฟุตบอลที่แตกต่างกันออกไป เช่น เป็นเพียงความบันเทิงรูปแบบหนึ่งในชีวิต หรืออาจเป็นกิจกรรมแสดงต่อเพศตรงข้าม แต่ในอีกมุมหนึ่งฟุตบอลเป็น “ชีวิต” ที่ต้องต่อสู้ดิ้นรน แต่ถ้าหากทำได้นั้นหมายถึง “ชีวิต” อีกรูปแบบหนึ่งที่ประสบความสำเร็จอย่างถูกต้องชอบธรรม

ความสำเร็จของนักฟุตบอล (จำนวนไม่มาก) ในอดีตที่ส่งผ่านมาสู่นักฟุตบอลรุ่นใหม่ ๆ ให้ได้รับรู้ ได้สัมผัสกลายเป็นส่วนหนึ่งของชีวิต เป็นแรงบันดาลใจ และเป็นความใฝ่ฝันของเด็กหนุ่มไทยจำนวนไม่น้อยที่จะใช้เป็นหนทางในการเปลี่ยนแปลงสถานภาพของตนเอง ซึ่งความหมายของฟุตบอลดังกล่าวอาจเป็นสิ่งที่เด็กไทยหลายต่อหลายคนคิด และอยากจะทำตามเส้นทางสู่ความฝัน แต่ก็คงมีอีกหลายคนที่ยอมรับฟังและพร้อมที่จะยินดีไปกับความสำเร็จที่ “อาจ” เกิดขึ้น หรือบ้างก็อาจมองเป็นเพียงแค่ “ความฝัน” ที่เกิดขึ้นยามหลับนอนเท่านั้น

อาจกล่าวได้ว่า ฟุตบอลกำลังทำหน้าที่สร้างความหมายให้ผู้บริโภคทราบว่าตนเองเป็นอย่างไร สังคมกำลังเป็นอย่างไร อีกทั้งยังนำไปสู่การกำหนดวิถีการมองโลกของพวกเขาอีกด้วย

กรอบวิธีการคิดที่ถูกติดตั้งเหล่านี้ได้บ่งบอกถึง “เป้าหมาย” และ “วิธีการ” ที่จะใช้ชีวิตของผู้เล่น หรือนักกีฬา รวมทั้งผู้ดูผู้ชมอีกจำนวนไม่น้อย ซึ่งผู้วิจัยสนใจว่า อำนาจในการเข้ารหัสความหมายมีพลังมากน้อยเพียงใด อะไรเป็นสิ่งที่กำหนดกรอบการคิดและวิถีปฏิบัติของผู้เล่นและผู้ชม และผลของมันนำไปสู่อะไร หรือมันเป็นเพียงแค่ภาพลวงตาที่สังคมสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อกลบเกลื่อนความไม่เท่าเทียมกันของผู้คนในสังคมให้ดูราวกับเป็นธรรมชาติหรือไม่

นอกจากตัวนักกีฬาหรือผู้เล่นแล้ว ในเกมการแข่งขันกีฬาฟุตบอลยังต้องมีผู้ดูผู้ชม (spectators) เป็นองค์ประกอบที่สำคัญอีกประการหนึ่ง ในช่วงสมัยรัชกาลที่ 6 มีการกำหนดแนวทางการปฏิบัติ กฎกติกา มารยาท ข้อห้ามของกีฬาฟุตบอลที่มีลักษณะเป็นแบบแผนพิธีการมากขึ้น ทำให้ความบันเทิงแบบเดิมที่เล่นและดูกันอย่างเสรีเปลี่ยนแปลงสู่ความบันเทิงรูปแบบใหม่ ภายใต้กรอบที่ชัดเจน และการเปลี่ยนแปลงความสนุกสนานจากฟุตบอลที่สำคัญยิ่งในสังคมไทย คือการเป็นผู้ดูผู้ชมหรือผู้รับสารโดยตรงจากสนามแข่งจริงมาเป็นผู้รับสารผ่านสื่อมวลชน

จากในอดีตที่ผู้ชมต้องเดินทางไปยังสนามแข่งขันด้วยตนเอง เพื่อชมและเชียร์นักกีฬาของตน ซึ่งมักเกิดข้อจำกัดมากมายทั้งในเรื่องเวลา ระยะเวลา ค่าใช้จ่าย ฯลฯ แต่เมื่อเทคโนโลยีการสื่อสารพัฒนาก้าวหน้าไปอย่างมาก เทคโนโลยีเหล่านี้ได้ช่วยขจัดปัญหาทั้งในมิติของเวลาและระยะทางที่สามารถรับ และส่งข้อมูลทั้งภาพ และเสียง จากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่งที่อยู่ห่างไกลได้อย่างรวดเร็ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งเทคโนโลยีการถ่ายทอดสด (live) ที่ช่วยให้ผู้คน (ผู้ชม) สามารถรับชม และรับฟังเหตุการณ์ที่โทรทัศน์สร้างสรรค์ และนำเสนอออกมาได้ในเวลาเดียวกัน หรือนานาที่เดียวกันได้

ดังนั้นในการศึกษาครั้งนี้ ผู้วิจัยสนใจและต้องการศึกษาถึงการรับรู้ความหมายของฟุตบอลและปฏิบัติการต่าง ๆ ในการบริโภควัฒนธรรมฟุตบอลของคนไทยทั้งในส่วนของผู้เล่นและผู้ชมฟุตบอล โดยเหตุผลที่ผู้วิจัยเลือกศึกษา “ผู้ชม” (spectators) ก็เพราะผู้ชม คือหนึ่งในปัจจัยสำคัญของการกีฬา ที่ประกอบขึ้นจากผู้เล่น และผู้ชม ยิ่งในยุคสมัยนี้ที่มีมติการเป็นผู้เล่นฟุตบอล (player) นั้นดูเหมือนจะไม่ได้เพิ่มขึ้นมากนักเมื่อเทียบกับผู้ชมฟุตบอล เพราะอาจถูกจำกัดด้วยเงื่อนไขการดำรงชีวิตที่ต้องดิ้นรนทำมาหาเลี้ยงชีพ จนไม่มีเวลาเพียงพอในการออกกำลังกายเพื่อสุขภาพ หรือเล่นเพื่อการผ่อนคลายความตึงเครียด ทำให้มติการเป็นผู้ชมเติบโตขึ้นมากกว่า ซึ่งผู้ชมที่เพิ่มมากขึ้นนี้ก็คือ ผู้ชมผ่านสื่อมวลชน หรือ “ผู้รับสาร” ในกระบวนการสื่อสารนั่นเอง

Barry Brummett (1994) ชี้ให้เห็นว่าในสังคมอเมริกัน กีฬาทางโทรทัศน์ (televised sports) ได้กลายมาเป็นแหล่งประสบการณ์ทางวัฒนธรรมประชานิยมที่โดดเด่น ซึ่งเขาชี้ให้เห็นว่าถึงบทบาทของกีฬาไว้ว่า การชมกีฬามีได้มีแต่เรื่องของความบันเทิงเท่านั้น หากแต่ในระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ใช้กีฬาเป็นเครื่องมือในการดำรงรักษาระบบไว้ โดยให้กีฬาทำหน้าที่ใน

ช่วงเวลาที่ยาวและพักผ่อน เพื่อตอบสนองความพึงพอใจอีกทั้งยังเป็นช่องทางในการบรรเทาความตึงเครียด ที่ท้ายที่สุดคนอเมริกันจะได้ย้อนกลับไปทำงานรับใช้ระบบได้เหมือนเดิม ทำนองเดียวกัน Berger (2005: 155-156) วิเคราะห์ว่ากีฬาเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการบ่มเพาะทางสังคม ที่สอนให้ผู้คนตระหนักถึงแนวทางในการดำเนินชีวิต ความคิด ค่านิยมต่าง ๆ ไม่เพียงแต่นักกีฬาที่ต้องเรียนรู้หน้าที่และการปฏิบัติตามกฎกติกาเท่านั้น ผู้ดูในสนามและผู้ชมที่อยู่ทางบ้านก็ต้องเรียนรู้ด้วยเช่นกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการยอมรับความแตกต่างและโครงสร้างลำดับชั้นของชนชั้นในสังคม

แม้ว่าองค์กรสื่อมวลชนจะมีเป้าหมายในการผลิตเนื้อหารายการให้ทุกคน ทุกวัย และทุกชนชั้นสามารถเปิดรับได้โดยไม่มีกีดกันแต่อย่างใด เช่น ทุกคนสามารถที่จะอ่านหนังสือพิมพ์กีฬาเล่มใดก็ได้ เปิดวิทยุฟังรายการใดก็ได้ หรือจะเลือกชมโทรทัศน์ช่องไหน เวลาใดก็ได้ เป็นต้น อย่างไรก็ตาม การเข้าถึงสื่อมวลชนเหล่านี้ย่อมต้องใช้เงินทั้งสิ้น เช่น ค่าใช้จ่ายในการซื้อหนังสือพิมพ์ การเป็นสมาชิกโทรทัศน์แบบบอกรับสมาชิกที่มีราคาแตกต่างกันไปในแต่ละแพ็คเกจ เป็นต้น ทั้งนี้ Swingewood (1977, อ้างถึงในกาญจนา แก้วเทพ, 2551: 75) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าแม้กระทั่งการใช้คำว่า “มวลชน” (mass) มาเรียกกลุ่มคนทั้งหมดในสังคม ก็เป็นการกระทำที่ทำให้มองไม่เห็นว่าเป็น “มวลชน” นั้นที่แท้จริงแล้วสังคมมีทั้งกลุ่มชนชั้นสูง ชั้นกลาง และชั้นล่างประกอบกัน

อย่างไรก็ตาม สื่อมวลชน ก็ไม่ใช่ปัจจัยเดียวในสังคมที่ทำหน้าที่สร้าง “โลกแห่งความหมาย” (world of meanings) หรือ “ความเป็นจริงทางสังคม” (social reality) เพราะยังมีอีกหลายสถาบันในสังคมด้วยกัน อาทิ สถาบันครอบครัว สถานศึกษา หรือศาสนา ที่เข้ามาทำหน้าที่ควบคุมการมอง และการคิดของเราต่อโลกภายนอกด้วย

ทั้งนี้นักวิชาการสำนักวัฒนธรรมศึกษาเสนอว่า “สาร” นั้นอาจจะถูกผลิตขึ้นมา โดยการใส่รหัสบางอย่างของผู้ผลิต หรือผู้ส่งสาร หรือสื่อมวลชนในบริบทหนึ่ง แต่เมื่อมาถึงมิติของการรับสารแล้ว “สาร” ดังกล่าวจะถูกผลิตขึ้นมาอีกครั้งในอีกบริบทหนึ่ง ที่มีผลต่อการถอดรหัสของผู้รับสารเป็นสำคัญ ดังเช่นข้อเสนอของ David Morley ที่ยืนยันว่าคนที่อยู่ในแต่ละชนชั้นจะสามารถเข้าถึงและตีความผลผลิตทางวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ซึ่งผู้วิจัยจะนำข้อเสนอดังกล่าวมาใช้ในการวิเคราะห์ทัศนคติของฟุตบอลว่าจะแตกต่างกันมากน้อยเพียงใด

ในทัศนะนักการสื่อสารของผู้วิจัย เห็นว่ารูปแบบการบริโภค พฤติกรรมการชมและใช้สื่อฟุตบอลต่าง ๆ ของคนไทย เป็นตัวอย่างรูปธรรมอันหนึ่งที่น่าสนใจ เพราะฟุตบอลได้กลายเป็นปรากฏการณ์ทางสังคม และวัฒนธรรมไทย ทั้งในเชิงปริมาณ และคุณภาพ กล่าวคือ นอกจากจำนวนผู้เล่นและผู้ชมฟุตบอลที่เพิ่มมากขึ้นแล้ว ยังมีความหลากหลายในการเล่น ชมและใช้สื่ออีกด้วย ดังนั้น ผู้วิจัยจึงต้องการศึกษาทำความเข้าใจกิจกรรมของคนไทยกลุ่มหนึ่ง (จำนวนไม่น้อย) ที่

ซึ่งชอบกีฬาฟุตบอล ทั้งในกลุ่มผู้เล่นและในกลุ่มผู้ชมที่ติดตามชมฟุตบอลจากสื่อโทรทัศน์และสื่ออื่น ๆ จนกลายเป็นหนึ่งกิจกรรมที่ทำในชีวิตประจำวัน เพื่อศึกษาว่ากลุ่มผู้เล่นและผู้ชมที่ต่างชนชั้นกันนั้นจะมี “การตีความ” (interpretation) หรือการถอดรหัสที่แตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร รวมทั้งผลของการบริโภคฟุตบอลมีความสัมพันธ์กับความเป็นชนชั้นหรือไม่ อย่างไร และทำไมถึงเป็นเช่นนั้น

ด้วยคุณูปการจากแนวทางสัญวิทยาที่เปิดมิติในการพิจารณา “สรรพสิ่ง” ต่าง ๆ ในฐานะที่เป็น “สื่อ” ได้ หาก “สรรพสิ่ง” เหล่านั้นประกอบสร้างความหมายที่มากไปกว่าตัวของมันเอง หรืออาจจะกล่าวให้แคบลง ถ้าหาก “สรรพสิ่ง” เหล่านี้สามารถทำหน้าที่เชื่อมร้อยผู้ส่งสาร (sender) และผู้รับสาร (receiver) เข้าด้วยกันเมื่อไหร่ นั่นหมายถึงการสื่อสารของมนุษย์ได้เกิดขึ้นแล้ว เมื่อเป็นเช่นนั้น หากมีการขยายการศึกษาฟุตบอลในฐานะของ “สื่อ” หรือสิ่งที่มีความหมายที่มากไปกว่าตัวของมันเองในทางนิเทศศาสตร์หรือวารสารศาสตร์ ก็น่าจะเป็นการเปิดพื้นที่การสื่อสารรูปแบบใหม่ๆ ให้กับศาสตร์การสื่อสาร อีกทั้งยังสอดคล้องกับกีฬาฟุตบอลที่กำลังเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมวัฒนธรรมร่วมสมัยที่เกี่ยวข้องโยงใยกับมิติเศรษฐกิจ การเมือง และเทคโนโลยีอย่างสลับซับซ้อน อันจะส่งผลต่อการทำความเข้าใจและอธิบายในปรากฏการณ์การเล่นและติดตามฟุตบอลในสังคมไทยได้อย่างลึกซึ้งและรอบด้านมากยิ่งขึ้น

ด้วยเหตุผลดังกล่าว การศึกษาเรื่อง “การสื่อสารกับการเปลี่ยนแปลงและธำรงรักษาโครงสร้าง ‘ชนชั้น’: ศึกษากรณีการบริโภควัฒนธรรมฟุตบอลในสังคมไทย” ในครั้งนี้จึงเป็นการศึกษาเพื่อทำความเข้าใจถึงความสัมพันธ์ระหว่าง “ชนชั้น” กับการบริโภคฟุตบอลของคนไทย ตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร คนแต่ละกลุ่ม (ผู้ชมและผู้เล่นฟุตบอล) ที่มีชนชั้นที่แตกต่างกันจะมีการถอดรหัสความหมายและปฏิบัติการในการเล่นและชมฟุตบอลเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร มีปัจจัยอะไรบ้างเข้ามาเกี่ยวข้อง และนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงและรักษาโครงสร้างชนชั้นของกลุ่มคนในสังคมไทยได้อย่างไร โดยคาดว่าจะมีส่วนช่วยสร้างความรู้ ความเข้าใจ เพื่อตอบคำถามและอธิบายถึงปรากฏการณ์โครงสร้างทางชนชั้นในสังคมผ่านมิติของการสื่อสารในบริบทวัฒนธรรมฟุตบอล ด้วยแง่มุมที่หลากหลาย และอาจจะแตกต่างไปจากที่เคยเข้าใจกัน

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นกับการเข้ารหัสความหมายการบริโภควัฒนธรรมฟุตบอลในสังคมไทย

2. เพื่อศึกษาความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นกับการถอดรหัสความหมายและแบบแผนในการบริโภควัฒนธรรมฟุตบอลในสังคมไทย

3. เพื่อวิเคราะห์ถึงความสัมพันธ์ระหว่างฟุตบอลกับการเปลี่ยนแปลงและอำรงรักษาโครงสร้างทางชนชั้นในสังคมไทย

3. ปัญหานำการวิจัย

1. ความหมายของการบริโภคฟุตบอลในสังคมไทยเป็นอย่างไร ชนชั้นใดที่มีอำนาจในการกำหนด/เข้ารหัสความหมายของการบริโภคฟุตบอล ผลจากการเข้ารหัสความหมายของฟุตบอลคืออะไร เกี่ยวข้องกับการสร้างและอำรงรักษาชนชั้นในฟุตบอลหรือไม่ อย่างไร

2. กลุ่มชนชั้นที่แตกต่างกันมีการถอดรหัสความหมายของฟุตบอลแตกต่างกันหรือไม่ อย่างไร และมีวิธีการหรือแบบแผนในการบริโภคฟุตบอลเหมือนหรือแตกต่างกันอย่างไร มีปัจจัยอะไรบ้างเข้ามาเกี่ยวข้อง และนำไปสู่การสร้าง อำรงรักษา และการเปลี่ยนแปลงชนชั้นในฟุตบอลหรือไม่ อย่างไร

3. ฟุตบอลในฐานะที่เป็นตัวสื่อและการสื่อสารมีบทบาทในการเปลี่ยนแปลงและอำรงรักษาโครงสร้างทางชนชั้นในสังคมไทยอย่างไร

4. ขอบเขตของการวิจัย

ในการศึกษาครั้งนี้ ขอบเขตของปัญหามุ่งเน้นที่ความสัมพันธ์ระหว่างการเข้าและถอดรหัสความหมายการบริโภควัฒนธรรมฟุตบอลกับบทบาทของฟุตบอลที่มีต่อการเปลี่ยนแปลงและการรักษาชนชั้นทางสังคม ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จำกัดขอบเขตการวิจัยที่ผู้เข้ารหัส ถอดรหัส หรือผู้บริโภคที่เป็นเพศชายเท่านั้น

5. นิยามศัพท์ปฏิบัติการ

1. การสื่อสาร หมายถึง การสื่อสารที่เกิดขึ้นในการบริโภคฟุตบอล ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จะมีจุดยืนใน 3 ประการกล่าวคือ ประการแรกการสื่อสารคือ กระบวนการแลกเปลี่ยนความหมายซึ่งกันและกันระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร โดยไม่ผูกขาดการเป็นผู้ส่งหรือผู้รับอย่างตายตัว ประการ

ที่สองการสื่อสารที่เกิดขึ้นมีรูปแบบการสื่อสารหลายระดับดังนี้คือ การสื่อสารระหว่างบุคคลภายในกลุ่ม และระดับสาธารณะ การสื่อสารผ่านสื่อ เช่น ผ่านสื่อมวลชน สื่อใหม่ สื่อวัตถุ สื่อกิจกรรม หรือจากประสบการณ์ตรงในสนามแข่งขันจริง เป็นต้น และประการสุดท้ายเป็นการสื่อสารที่เน้นการเข้ารหัสและถอดรหัสความหมายฟุตบอล ซึ่งเป็นการสื่อสารความหมายที่เกิดขึ้นในพื้นที่ของฟุตบอลที่มีบทบาทต่อการเปลี่ยนแปลงและรักษาโครงสร้างทางชนชั้น

2. โครงสร้างชนชั้น หมายถึง ลักษณะโครงสร้างของสังคมไทยที่ประกอบด้วยชนชั้นที่มีความแตกต่างกัน ทั้งนี้การแบ่งชนชั้นในสังคมไทยอาจแบ่งโดยอาศัยเกณฑ์การเป็นเจ้าของ (ownership) ในทางเศรษฐกิจ การเมือง สังคมและวัฒนธรรมที่อาจแตกต่างไปจากเกณฑ์ที่ใช้แบ่งในการศึกษาครั้งนี้ได้ แต่ไม่ว่าจะใช้เกณฑ์การแบ่งอย่างไร ลำดับช่วงชั้นทางสังคมล้วนแต่แสดงให้เห็นถึงระดับสูง-ต่ำและความไม่เท่าเทียมกันในเรื่อง อำนาจ เกียรติยศ สิทธิ และความมั่งคั่ง ของบุคคลในระดับชั้นต่าง ๆ

3. ชนชั้นทางสังคม (social classes) หมายถึง ตำแหน่งแห่งที่ของการแบ่งกลุ่มบุคคลในสังคมซึ่งถูกกำหนดด้วยเกณฑ์ที่แตกต่างกันไปในแต่ละสังคม การศึกษาครั้งนี้จะพิจารณาเฉพาะชนชั้นทางสังคมที่สื่อสารในมิติการเข้าและถอดรหัสการบริโภควัฒนธรรมฟุตบอล โดยพิจารณาจำแนกชนชั้นทางสังคมในฟุตบอลจากความสัมพันธ์ของกลุ่มบุคคลกับทุนตามทัศนะของปิแอร์ บูร์ดิเยอ (Pierre Bourdieu) ออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มชนชั้นสูง กลุ่มชนชั้นกลาง และกลุ่มชนชั้นล่าง ซึ่งกลุ่มชนชั้นทั้ง 3 กลุ่มนี้จะมี “ทุน” ที่แตกต่างกันซึ่งนำไปสู่การเข้ารหัส - ถอดรหัสความหมาย และแบบแผนการบริโภคฟุตบอลที่แตกต่างกัน และที่สำคัญบุคคลที่อยู่ในแต่ละชนชั้นสามารถที่จะเปลี่ยนแปลง เลื่อน - ลดชั้นทางสังคมได้

4. ทุน ในที่นี้จะใช้ตามความหมายของบูร์ดิเยอที่พิจารณาว่า สิ่งใดจะมีสภาวะกลายเป็นทุนนั้นก็ต่อเมื่อสิ่งนั้นได้ทำหน้าที่ในฐานะความสัมพันธ์เชิงอำนาจทางสังคม ซึ่งทุนในที่นี้ประกอบด้วยทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนทางสัญลักษณ์ ซึ่งทุนเหล่านี้สามารถเคลื่อนย้ายถ่ายเทไปมาได้

5. ทุนทางเศรษฐกิจ (economic capital) หมายถึง การที่บุคคลได้ครอบครองทรัพย์สินเงินทอง รายได้ หรือสิ่งของที่สามารถประเมินราคาได้ เช่น ที่ดิน อาคารบ้านเรือน หุ่น ฯลฯ สำหรับการศึกษานี้คือ ทุนทางเศรษฐกิจของกลุ่มชนชั้นในฟุตบอลที่นำมาใช้ในการเข้ารหัส ถอดรหัส และปฏิบัติการในการบริโภควัฒนธรรมฟุตบอล

6. ทุนทางวัฒนธรรม (cultural capital) หมายถึง สิ่งที่บุคคลได้รับจากกระบวนการหล่อหลอมทางสังคม อันกลายเป็นคุณสมบัติติดตัวที่เอื้อให้บุคคลสามารถนำไปเพิ่มพูนมูลค่าของตนหรือเป็นเงื่อนไขที่เอื้อให้เกิดการรับรู้และการชื่นชอบกับสิ่งต่าง ๆ ได้ เช่น ความรู้ ธรรมเนียม

กิจกรรมายาท ฯลฯ ที่สื่อสารออกมาในรูปของลีลาชีวิต (life style) ของกลุ่มบุคคลที่สามารถใช้ในการจำแนกแยกแยะความเหมือนและแตกต่างทางชนชั้นได้ ซึ่งทุนทางวัฒนธรรมในการศึกษาคั้งนี้ คือ ทุนทางวัฒนธรรมของชนชั้นที่เกี่ยวข้อง ซึ่งประกอบด้วย 3 ลักษณะ ได้แก่ ทุนวัฒนธรรมที่ฝังตัวอยู่ภายในบุคคลทั้งทางร่างกายและจิตใจ (embodied state) ทุนวัฒนธรรมที่เป็นวัตถุสิ่งของ (objectified state) และทุนวัฒนธรรมที่อยู่ในรูปแบบของสถาบัน (institutionalized state) โดยพิจารณาทุนทางวัฒนธรรมในมิติต่อไปนี้

6.1 การสั่งสมทุน คือ ทุนที่แสดงออกทางร่างกายและจิตใจที่คงทนถาวร เช่น ทุนความรู้ ความสามารถในการเล่นฟุตบอล

6.2 การแปลงรูปทุน คือการนำทุนที่มีลักษณะเป็นนามธรรมให้เป็นรูปธรรม คือการแปลงรูปทุนให้เป็นวัตถุหรือสิ่งของที่สามารถจับต้องได้ เช่น เสื้อผ้า เครื่องประดับ อุปกรณ์การเล่นฟุตบอล ทักษะการเล่น งานเขียน ฯลฯ ทั้งนี้การแปลงรูปทุนออกมาเป็นรูปธรรมนั้น มีได้ 2 ลักษณะ คือ การแปลงรูปทุนเพื่อสร้างให้เกิดความแตกต่าง (distinction) กับการแปลงรูปที่เกิดจากการเลียนแบบ (imitation)

6.3 การสร้างความถูกต้องชอบธรรมให้กับทุน (legitimize) ด้วยการอ้างอิงคุณสมบัติของทุนทางวัฒนธรรมเพื่อสร้างความถูกต้องชอบธรรมให้เกิดขึ้นกับกลุ่มชนชั้นของตน

7. ทุนทางสังคม (social capital) หมายถึง ทุนทางสังคมของกลุ่มผู้บริโภควัฒนธรรมฟุตบอลในแต่ละชนชั้นที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายทางสังคม (network) เช่น กลุ่มเพื่อนร่วมโรงเรียน เพื่อนร่วมอาชีพ ฯลฯ โดยที่พิจารณาว่าเครือข่ายดังกล่าวเป็นทรัพยากรอย่างหนึ่งของตน เช่น เป็นคนที่มีเส้นสายเครือข่ายที่กว้างขวางก็จะเอื้อต่อการกระทำเพื่อสร้างประโยชน์แก่ตนเองได้ง่ายและสะดวกมากยิ่งขึ้น

8. ทุนทางสัญลักษณ์ (symbolic capital) หมายถึง สถานภาพ ชื่อเสียง และการได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่นๆ ของกลุ่มผู้บริโภควัฒนธรรมฟุตบอลในแต่ละชนชั้นที่ทำให้ผู้เป็นเจ้าของทุนเกิดความได้เปรียบหรือเกิดประโยชน์ในด้านต่าง ๆ

9. ชนชั้นสูง (upper class) หมายถึง กลุ่มบุคคลที่การสืบเชื้อสายราชวงศ์หรือราชสกุล เป็นกลุ่มบุคคลที่มีทุนทางเศรษฐกิจหรือทรัพย์สินและระดับรายได้สูง เช่น มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 50,000 บาทขึ้นไป มีทุนทางวัฒนธรรม เช่น มีระดับการศึกษาระดับปริญญาโทหรือมากกว่า หรือมีอาชีพที่ได้รับการยอมรับว่ามีเกียรติภูมิสูง อีกทั้งยังมีทุนทางสังคมที่มีลักษณะเป็นเครือข่าย (network) ความสัมพันธ์ภายในกลุ่มที่เอื้อประโยชน์ต่อตนเองได้มาก และยังคงต้องมีทุนทาง

สำนักงานคณะกรรมการวิจัยแห่งชาติ
ห้องสมุดงานวิจัย
วันที่.....17.....ก.ค.....2555.....
เลขทะเบียน.....247747.....
เลขเรียกหนังสือ.....

สัญลักษณ์ เช่น สถานภาพ ชื่อเสียง การสืบเชื้อสายราชวงศ์ และการได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น ๆ ที่ทำให้เจ้าของทุนเกิดความได้เปรียบและก่อให้เกิดประโยชน์ต่างๆ แก่ตนเองได้มาก

10. ชนชั้นกลาง (middle class) หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ไม่ได้สืบเชื้อสายราชวงศ์หรือราชสกุล ที่มีทุนทางเศรษฐกิจหรือทรัพย์สินและระดับรายได้ปานกลาง กล่าวคือ มีรายได้เฉลี่ยระหว่าง 10,000 บาทต่อเดือนขึ้นไป มีทุนทางวัฒนธรรม เช่น มีระดับการศึกษาระดับประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงถึงระดับปริญญาตรีหรือโท หรือมีอาชีพที่ได้รับการยอมรับว่าเกียรติภูมิสูง เช่น แพทย์ วิศวกร อาจารย์มหาวิทยาลัย ผู้บริหารระดับสูง เป็นต้น หรือมีเกียรติภูมิปานกลาง เช่น ข้าราชการ นักข่าว นักเขียน เจ้าของกิจการ และผู้บริหารระดับกลาง เป็นต้น อีกทั้งยังมีทุนทางสังคมที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ภายในกลุ่มที่เอื้อประโยชน์ต่อตนเองได้พอสมควร และยังคงมีทุนทางสัญลักษณ์ เช่น สถานภาพ ชื่อเสียง และการได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น ๆ ที่ทำให้เจ้าของทุนเกิดความได้เปรียบและก่อให้เกิดประโยชน์ต่างๆ แก่ตนเองได้ในระดับปานกลาง ทั้งนี้ อาจมีช่วงชั้นย่อยๆ ภายในชนชั้นกลางนี้ได้หลายช่วงชั้น

11. ชนชั้นล่าง (lower class) หมายถึง กลุ่มบุคคลที่ไม่ได้สืบเชื้อสายราชวงศ์หรือราชสกุล ที่มีทุนทางเศรษฐกิจหรือทรัพย์สินและระดับรายได้ค่อนข้างน้อย กล่าวคือ มีรายได้โดยเฉลี่ยน้อยกว่า 10,000 บาทต่อเดือน มีทุนทางวัฒนธรรม เช่น มีระดับการศึกษาระดับมัธยมศึกษาลงมา หรือมีอาชีพที่ได้รับการยอมรับว่ามีเกียรติภูมิต่ำ เช่น ลูกจ้าง พนักงานระดับล่าง เสมียนช่างกรรมกร ช่างรถรับจ้าง เกษตรกร เป็นต้น อีกทั้งยังมีทุนทางสังคมที่มีลักษณะเป็นเครือข่ายความสัมพันธ์ภายในกลุ่มที่เอื้อประโยชน์ต่อตนเองได้น้อย และยังคงมีทุนทางสัญลักษณ์ เช่น สถานภาพ ชื่อเสียง และการได้รับการยอมรับจากบุคคลอื่น ๆ ที่ทำให้เจ้าของทุนเกิดความได้เปรียบและก่อให้เกิดประโยชน์ต่างๆ แก่ตนเองได้ในระดับไม่มากนัก

12. อุดมการณ์ (ideology) หมายถึง ชุดความคิดหรือกรอบวิธีคิดที่ถูกติดตั้งไว้เพื่อทำความเข้าใจตนเอง สังคม และโลก ในการศึกษาครั้งนี้จะพิจารณาถึงหน้าที่ของอุดมการณ์ชั้นที่ กำหนดกรอบวิธีคิดของกลุ่มผู้บริโภครูปแบบในการให้ความหมายแก่ฟุตบอล การให้ความชอบธรรมในลำดับของคุณค่าแห่งความหมาย การกลบเกลื่อนความไม่เท่าเทียมกันทางชนชั้นให้ดูราวกับเป็นธรรมชาติ การเรียก/กำหนดตัวตน การปรับบุคคลให้เข้ากับสภาพสังคมแห่งชนชั้น และการนำเสนอกรณีเฉพาะให้กลายเป็นกรณีทั่วไป เป็นต้น และท้ายที่สุดจากภาคปฏิบัติการแห่งอุดมการณ์เหล่านี้จะนำไปสู่วิธีคิด ความเข้าใจ และการปฏิบัติตนของบุคคลที่แตกต่างกันไปแต่ละชนชั้น อย่างไรก็ตามการพิจารณา อุดมการณ์ชั้นในการศึกษาครั้งนี้ไม่ได้มองว่าเป็นอุดมการณ์หลักที่ได้รับการยอมรับโดยปริยาย หากแต่พิจารณาว่าเป็นอุดมการณ์หลักที่อาจถูกอุดมการณ์ชุดอื่น ๆ เข้ามาปะทะ ตอสู้ ต่อรองได้เช่นกัน

13. รสนิยม (taste) หมายถึง ความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลกับวัตถุที่เกี่ยวข้องกับการสร้าง การผลิต การครอบครอง และการใช้วัตถุนั้นๆ เพื่อบ่งบอกสถานะของตัวบุคคลในมิติการบริโภควัฒนธรรมฟุตบอลที่เป็นตัวบ่งชี้สำคัญในการแสดงความแตกต่างทางชนชั้น และเป็นกลไกในการธำรงรักษาโครงสร้างชนชั้นให้คงอยู่ต่อไป รสนิยมในที่นี้จำแนกได้ 3 ระดับ ได้แก่ 1.รสนิยมหลักหรือรสนิยมที่ได้รับความชอบธรรม (legitimated taste) ก็คือรสนิยมของชนชั้นกระฎุมพีหรือชนชั้นสูง 2.รสนิยมระดับกลาง (middle-brow taste) เป็นรสนิยมของกลุ่มชนชั้นกลาง และ 3. รสนิยมมวลชน (popular taste) หมายถึงรสนิยมที่แพร่หลายในหมู่คนจำนวนมากหรือชนชั้นแรงงาน

14. ฟุตบอล (football) หมายถึง กีฬาประเภททีม โดยมีกติกากำหนดให้ผู้เล่นสามารถใช้ทุกส่วนของร่างกายควบคุมลูกฟุตบอลได้ยกเว้น มือ แขน และไหล่ มีเพียงผู้รักษาประตูเพียงคนเดียวที่สามารถใช้มือ แขน และไหล่ ได้ในพื้นที่ของผู้รักษาประตู ทว่าในงานชิ้นนี้พิจารณาว่าฟุตบอลเป็นพื้นที่การสื่อสารความหมายชนิดหนึ่ง โดยที่ฟุตบอลเป็นสื่อหรือการสื่อสารที่ทำหน้าที่เชื่อมร้อยความสัมพันธ์ระหว่างผู้บริโภควัฒนธรรมฟุตบอลทั้งในกลุ่มชนชั้นเดียวกันและต่างชนชั้นกันเข้าไว้ด้วยกัน หรือทำหน้าที่ธำรงรักษาภายในความเป็นชนชั้นเดียวกันและสร้างความแตกต่างกับชนชั้นอื่น

15. การเข้ารหัสความหมายฟุตบอล หมายถึง การทำหน้าที่ของผู้ส่งสารทั้งการส่งข่าวสารและความหมาย และติดตั้งรหัสการถอดความหมาย เพื่อให้ในขั้นตอนของการถอดรหัสความหมายของผู้รับสารนั้นเป็นไปตามที่ผู้ส่งต้องการ

16. การถอดรหัสความหมายฟุตบอล หมายถึง การตีความหรือการอ่านรหัสความหมายตามแนวคิดของสจวร์ต ฮอลล์ (Stuart Hall) ทั้งนี้เขาได้เสนอว่าในขั้นตอนการบริโภคนั้นจะเป็นอีกช่วงเวลาหนึ่งที่ข้อมูลข่าวสาร/ความหมายจะได้รับการผลิตขึ้นมาอีกครั้งหนึ่ง กล่าวคือ สิ่งที่ได้รับสารกระทำไม่เพียงแต่จะทำการ “อ่านความหมาย” ที่อยู่ในสารของผู้ส่งเท่านั้น หากแต่ผู้รับสารยังนำตัวเองเข้าไปสร้างความหมายในสารด้วย นั่นหมายความว่า ช่วงเวลาแห่งการถอดรหัส (decoding) และช่วงเวลาของการเข้ารหัส (encoding) จะเป็นช่วงเวลาที่มีอิสระในตนเอง แยกขาดจากกัน และไม่จำเป็นต้องขึ้นอยู่ด้วยกัน

17. แบบแผนการบริโภควัฒนธรรมฟุตบอล หมายถึง แบบแผนหรือวิธีการในการเล่นหรือชมฟุตบอล ซึ่งพิจารณาจากการเข้าถึง สถานที่ ค่าใช้จ่าย เป็นต้น

18. การธำรงรักษาชนชั้น หมายถึง การที่ผู้บริโภควัฒนธรรมฟุตบอลใช้ฟุตบอลเป็นสื่อในการธำรงรักษาชนชั้นที่ตนเองสังกัด

19. การเปลี่ยนแปลงชนชั้น หมายถึง การที่ผู้บริโภควัฒนธรรมฟุตบอลใช้ฟุตบอลเป็นสื่อในการเลื่อนชนชั้นจากเดิมไปสู่ชนชั้นที่สูงขึ้น เช่น จากชนชั้นล่างไปสู่ชนชั้นกลาง เป็นต้น

20. กลุ่มผู้เล่น (players) หมายถึง กลุ่มผู้เล่นฟุตบอลที่มีทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนทางสัญลักษณ์ที่แตกต่างกัน ซึ่งในการศึกษาครั้งนี้จำแนกออกเป็น 3 กลุ่มคือ กลุ่มผู้เล่นที่เป็นกลุ่มชนชั้นสูง ชนชั้นกลาง และชนชั้นล่าง

21. กลุ่มผู้ชม (spectators) หมายถึง กลุ่มผู้ที่มีทุนทางเศรษฐกิจ ทุนทางวัฒนธรรม ทุนทางสังคม และทุนทางสัญลักษณ์ที่แตกต่างกัน ในการศึกษาครั้งนี้จำแนกออกเป็น 3 กลุ่มที่ประกอบด้วยกลุ่มผู้ชมที่เป็นชนชั้นสูง ชนชั้นกลาง และชนชั้นล่าง

6. ข้อจำกัดของงานวิจัย

เนื่องจากส่วนหนึ่งของการศึกษาเป็นกลุ่มคนชนชั้นสูงที่อาจมีจำนวนน้อยและยากต่อการเข้าถึง นอกจากนั้นอาจมีข้อจำกัดเรื่องการให้ข้อมูล ข้อจำกัดเรื่องสถานที่ เวลา การให้ความร่วมมือ รวมถึงความพร้อมทางด้านอื่น ๆ ของแหล่งข้อมูล ดังนั้นการเก็บข้อมูลอาจกระทำไม่ได้ไม่สมบูรณ์เต็มที่ นอกจากนั้นยังเน้นการศึกษาในกลุ่มผู้ชายเป็นหลัก อาจทำให้ข้อมูลในส่วนของผู้หญิงมีน้อยเกินไป

7. ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. สามารถสร้างความรู้และความเข้าใจในวัฒนธรรมกีฬาฟุตบอลที่มีอิทธิพลต่อผู้เล่น ผู้รับสาร และสังคม เพื่อให้สังคมตระหนักถึงความสำคัญของกีฬาฟุตบอลและกีฬาชนิดอื่น ๆ มากขึ้น

2. เกิดองค์ความรู้ทางด้านโครงสร้างทางชนชั้นของสังคมและปัจจัยต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับการดำรงอยู่ของชนชั้นในสังคมที่อาจนำไปสู่แนวทางการพัฒนาให้เกิดความเท่าเทียมกันในสังคมให้มากขึ้น

3. เพื่อเป็นแนวทางในการศึกษาทำความเข้าใจในการบริโภควัฒนธรรมรูปแบบอื่น ๆ จากต่างประเทศที่ไหลเข้ามาในสังคมไทย เช่น การดื่มไวน์ อาหาร เสื้อผ้าแฟชั่น เป็นต้น

4. คาดหวังว่าวิทยานิพนธ์ฉบับนี้ จะเป็นประโยชน์ในการต่อยอดองค์ความรู้ในด้านสื่อศึกษา และวัฒนธรรมศึกษาในมิติผู้ส่งสารและผู้รับสารในแวดวงวิชาการไทยให้มากยิ่งขึ้น